

**РАФАЛЬСЬКИЙ
Олег Олександрович** —
віцепрезидент НАН України,
член-кореспондент НАН
України, директор Інституту
політичних і етнопатристичних
досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН
України

ЗАГРОЗИ УКРАЇНІ В НОВИХ ГЕОПОЛІТИЧНИХ УМОВАХ: РИЗИКИ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

У статті проаналізовано, як після повномасштабного воєнного вторгнення РФ 24 лютого 2022 р. Україна, опинившись в епіцентрі великої геополітичної гри, здобула реальну міжнародну суб'єктивність і стала чи не ключовим фактором зміни світопорядку. Автор наголошує, що на нинішньому етапі, у зв'язку з відтермінуванням набуття членства в НАТО, Україні для забезпечення своєї державної резильєнтності важливо отримати безпекові гарантії з боку країн Групи Семи (G7) та низки інших західних партнерів.

Україна опинилася в епіцентрі великої геополітичної гри і стала чи не ключовим фактором зміни світопорядку. Відправною точкою прискорення регіональних трансформацій на пострадянському просторі стали суспільно-політичні події 2014 р. в Україні, відомі як Революція гідності. Крах авторитарного російського режиму спровокував агресивну реакцію Росії, яка розпочала гібридну агресію. Дев'ятирічний період війни спричинив різке підвищення загроз національній безпеці України. Геополітичні виклики, як і виклики нацбезпеці України, значно зросли з окупацією Криму та частини Донецької й Луганської областей у 2014 р. Водночас відкрита агресія Росії проти України 24 лютого 2022 р. стала не просто неспровокованою війною, а й фактором руйнування транзитивного світопорядку, встановленого в 1991 р. після краху СРСР як одного з полюсів геополітичного протистояння часів холодної війни.

Нинішньою метою РФ є побудова нової імперії на пострадянському просторі, першочерговою складовою якої є руйнування державності України та її окупація, а також подальше об'єднання воєнних здобутків на теренах пострадянського простору. Для України ж ця війна є боротьбою за збереження своєї міжнародної суб'єктивності загалом та національне виживання зокрема. У перші дні відкритої російської агресії Україна опинилася на межі геополітичної екзистенції у зв'язку з досить скептичними прогнозними сценаріями колективного Заходу. Вважалося, що Україна не зможе протистояти другій армії світу, якою здавалися збройні сили Росії. Зокрема, голо-

ва Об'єднаного комітету начальників штабів США М. Міллі прогнозував, що Київ протримається не більше ніж 72 години під натиском армії Росії. Однак після відчайдушного опору було вироблено механізм надання допомоги Україні та виявлено солідарність з боку всього демократичного світу. Усупереч песимістичним прогнозам Україна понад рік протистоїть російській агресії.

Після 24 лютого 2022 р. Україна опинилася в новій геополітичній та безпековій ситуації, адже більше немає Мінських домовленостей, які давали Україні певний простір для дипломатичного маневру, а збройне протистояння поширилося далеко за межі окремих районів Донецької і Луганської областей (ОРДЛО). Україна зіткнулася з новими геополітичними реаліями, адже крім Криму й частини українського Донбасу (практично вся Луганська (99 %) та частина Донецької областей (57 %)) під окупацію потрапила ще й частина Миколаївської (4 %), Херсонської (70 %), Запорізької (67 %) та Харківської областей (4 %)¹. Росія оголосила про анексію чотирьох областей України, підписавши «договори про входження до складу РФ» нових суб'єктів — окупованих українських територій, а саме Донецької, Луганської, Херсонської та Запорізької областей².

Загалом якщо до повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 р. частка окупованих територій України становила 7 %, то нині ця цифра зросла у 2,9 раза (до близько 20 %), попри те, що ЗСУ вдалося звільнити приблизно 40 % територій, окупованих Росією після 24 лютого 2022 р.

Російсько-українська війна та можливі сценарії її завершення стали об'єктом уваги цілої когорти вітчизняних і зарубіжних дослідників та експертів. Серед українських фахівців, які досліджують проблематику витоків російської агресії, а також її динаміку від початку гібрид-

ної (2014) й повномасштабної війни (2022), слід назвати А. Березовенко [1], С. Віднянського [2], П. Гай-Нижника [3], М. Дорошка [4], І. Руценка [5], Л. Якубову [6] та ін. Їхні праці присвячено трансформації гібридної війни в повномасштабну, що розпочалася 24 лютого 2022 р. Водночас дослідники роблять акцент на тому, що витoki російсько-українського протистояння слід шукати від часів утворення Московії у XV ст.

Останнім часом знайшли своє втілення колективні й багатотомні наукові доробки, присвячені історичним, політичним, правовим, культурним та іншим вимірам російсько-української війни. Варто згадати колективну монографію «Російсько-українська війна: історичний, політичний, культурно-освітній, релігійний, економічний та правовий аспекти», видану в 2022 р. в Латвії [7]. На тлі розгортання повномасштабного російського вторгнення побачило світ двотомне академічне видання «Перелом: Війна Росії проти України у часових пластах і просторах минувшини. Діалоги з істориками» [8], підготовлене й видане у 2022 р. у форматі діалогу когорти провідних українських істориків із потенційними читачами про витoki й перебіг російсько-українського протистояння.

Західні дослідження безпекового аспекту української політики, передумов та перебігу російсько-української війни представлено переважно публікаціями американських науковців та експертів. Серед них слід назвати роботи Л. Фікс і М. Кіммажа [9], Е. Кохена [10], Г. Коллінза [11], Д. Масікот [12], Д. Мілібенда [13], Т. Снайдера [14], Д. Трейсмана [15], Ф. Хілл і А. Стен [16]. Ці праці стосуються аналізу передумов і початку відкритої агресії Росії проти України, а також сценаріїв майбутнього російсько-української війни, передусім її результатів та наслідків. І саме погляди зарубіжних вчених переважно лягли в основу авторської концепції цієї статті.

Отже, метою статті є здійснення SWOT-аналізу загроз та викликів, що постали перед Україною в нинішній геополітичній ситуації, а також формулювання алгоритмів і оцінка

¹ Бережанський І. У Мережі показали відсоткову частку окупованих територій України за областями (карта). *TCH*. 13.09.2022. <http://surl.li/jsuke>

² Росія оголосила про анексію окупованих територій України. *BBC News Україна*. 30.09.2022. <https://www.bbc.com/ukrainian/news-63086413>

можливостей їх подолання в різночасових перспективах.

Переходячи до сутності самого питання, поставленого у центр нашого дослідження, слід розглянути передумови нинішньої ситуації, а також виклики й загрози, з якими зіткнулася Україна після 24 лютого 2022 р. Після повномасштабного вторгнення Росії до України загрози нацбезпеці зросли на багато порядків. Ці загрози мають цілу низку вимірів, які в комплексі сформували для України та її державних інституцій так званий ідеальний шторм.

Першим виміром, який формує похідні фактори, є катастрофічний спад економіки, який за оцінками ВВП у 2022 р. становив 30,4 % і є найбільшим за всю історію незалежності України³. До цього слід додати руйнування інфраструктури, адже за оцінками Київської школи економіки прямі й непрямі втрати і збитки України від російської агресії становлять від \$543 млрд до \$600 млрд. Сюди ж слід віднести: 4431 житловий будинок, 92 заводи/підприємства, 378 закладів освіти, 138 закладів охорони здоров'я, 8 цивільних аеропортів, 10 військових аеродромів, 8 ТЕС/ГЕС тощо⁴. Крім того, відбулося звуження експортних можливостей України через блокування морської інфраструктури, адже окупація українських морських портів в Азовському морі, знищення металургійного комбінату «Азовсталь», підрив дамби Каховської ГЕС тощо унеможливує експорт агро- та металургійної продукції як одного з ключових джерел доходів. Тут слід також згадати неможливість залучення іноземних інвестицій, доки в Україні точаться воєнні дії. Через війну Україна переживає величезний бюджетний дефіцит, що, за найскромнішими підрахунками, сягнув у 2022 р. \$38 млрд. Водночас небезпека аварії на окупованій Запорізькій АЕС, яку може влаштувати РФ у разі активізації українського контрнаступу, може бути частиною російської стратегії щодо перетворення України на спустошену й непридатну для життя територію.

³ Мінекономіки України. 05.01.2023. <http://surl.li/ehgz>

⁴ Kyiv School of Economics. <http://surl.li/fyuzm>

До факторів ризику, що вплинуть на майбутній розвиток України, слід віднести й демографічну складову. Адже, як зазначає академік НАН України Е.М. Лібанова, від початку повномасштабного вторгнення за різними оцінками з України виїхало понад 8 млн осіб (переважно жінок і дітей), що становить майже 20 % довоєнного населення України. Хоча близько 3 млн осіб повернулися до України, така зміна демографічної картини різко погіршує соціальний та віковий склад, оскільки передусім стосується працездатного населення. За найоптимістичнішим прогнозом після завершення війни до України повернеться близько третини вимушених мігрантів, однак значна частина чоловічого населення намагатиметься возз'єднатися зі своїми родинами за кордоном, а тому полишить Україну. За відсутності спеціальних програм повернення мігрантів усе це лише ускладнить і без того вкрай непросту демографічну ситуацію. Крім того, загибель на фронті молодого населення чоловічої статі також створює додаткове навантаження на соціально-демографічну структуру України⁵.

На всі ці проблеми накладається ще й екологічна складова. Так, замінованість території України є чи не найбільшою у світі. Внаслідок бойових дій пошкоджено значну кількість шахт, підприємств зі шкідливим виробництвом, гостро постала проблема забрудненості ґрунтів, водойм та повітря. Підрив Каховської ГЕС значно ускладнює екологічну ситуацію в Україні, спричиняючи забруднення довкілля, насамперед у басейні Чорного моря. Наслідком цього стануть катастрофічні збитки сільськогосподарства через скорочення аграрних угідь та загибель значної частки флори і фауни. Загалом відлуння екоциду, вчиненого Росією, відчуватиметься в Україні десятиліттями. Україна стає своєрідним епіцентром екологічної кризи в центрі Європи. Світовий банк оцінює вартість післявоєнної відбудови в \$411 млрд, тоді як прем'єр-міністр

⁵ Підтвердження оцінки про 8 мільйонів біженців з України немає — директорка Інституту демографії. *Супільське Новини*. 24.02.2023. <http://surl.li/gzhcd>

України Д. Шмигаль назвав іншу цифру — \$750 млрд⁶.

Власне, тригером до кратного нарощування викликів українській національній безпеці стала гібридна війна, розв'язана Росією від березня 2014 р., яку слід розглядати як реакцію на відсторонення авторитарної проросійської влади внаслідок Революції гідності. Ще одним стратегічним мотивом гібридної агресії РФ було прагнення утримання України у своєму геостратегічному фарватері та недопущення її зближення з НАТО і ЄС. Усе це, помножене на просування державного статусу російської мови та домагання дотримання Україною нейтралітету, передбачало поступовий підрив унітарності Української держави, мінімізацію адміністративного впливу центру та остаточний демонтаж її ідентичності з подальшим інкорпораційним поглинанням. Інакше кажучи, стратегія була розрахована на покірність України та втягування її в лоно «руського міра» з мінімальними військовими витратами. Москва розраховувала здійснити окупацію України, поставивши НАТО перед уже dokonаним фактом, і, за сценарієм Кремля, Захід був би змушений прийняти Росію як силу, з якою варто рахуватися [17]. Не випадково за місяць до вторгнення заступник очільника МЗС РФ С. Рябков заявив, що НАТО має відправитися на межі 1997 р. і, за його словами, «більше не зможе «відтіснити» Росію на другі ролі в європейській та міжнародній політиці»⁷.

Окреслений перебіг подій різко змінив сутнісний контент загроз і викликів для України, яка вперше за роки незалежності зазнала завуальованої агресії сусідньої держави, через що частину українських територій було окуповано. Відправною точкою відверто агресивної політики РФ щодо України стала окупація Криму в березні 2014 р. Тоді В. Путін, позиціонуючи себе як збирача так званих «істинно російських земель», продемонстрував широкому

загалу, що повернення Криму «у рідну гавань» знову надало Росії статус наддержави. Окупацією Криму російський керманіч прагнув досягти двох цілей — розпочати збір земель так званої історичної Росії і консолідувати російське суспільство в майбутніх сценаріях протистояння із Заходом. Такий крок покликаний був вселити росіянам відчуття впевненості у майбутньому своєї держави, а також розуміння того, що всі образи й приниження з боку Заходу залишилися позаду. Ще задовго до окупації Криму РФ взяла до уваги концепт трансформації півострова у «непотоплюваний авіаносець» шляхом модернізації та/або розвитку військової інфраструктури, зокрема систем ППО, РЛС, ВМС та ВПС⁸. Водночас, за різними даними, РФ має намір використовувати в Криму інфраструктуру часів СРСР для розміщення ядерної зброї.

Кримський півострів у стратегічному плануванні РФ перетворився на своєрідний плацдарм для розширення окупації півдня України задля створення сухопутного коридору між РФ та окупованим півостровом, що й стало реалізовуватися у лютому 2022 р. Водночас спостерігалось нарощування російської військової присутності (в тому числі ядерної) в Білорусі, збереження російського військового контингенту у Придністров'ї та на окупованій частині південно-східних областей, а також геополітичне витіснення України з Азовського моря. Росія не відкидає планів з окупації Миколаївської та Одеської областей, що підтверджує її наміри повністю витіснити Україну з Чорного моря шляхом блокування виходу до його басейну. Зміцнення Росією окупованого Криму як потужної військово-морської бази (тим паче за умови розміщення там ядерної зброї) стане чинником зниження безпеки країн усього Чорноморського регіону.

Створені за безпосередньої участі РФ сепаратистські анклавні у вигляді так званих народних (самопроголошених) республік — ОРДЛО мали слугувати інструментом фрагментації

⁶ Шмигаль: Відновлення України оцінюється у 750 млрд доларів. *Deutsche Welle*. 07.04.2023. <http://surl.li/jsxek>

⁷ «НАТО надо собирать манатки»: как должны реагировать Украина и Запад на ультиматум Кремля. *Радио Свобода*. 10.01.2022. <http://surl.li/jsxmd>

⁸ Окситюк А. Анексія Криму — геополітична втрата України. *Українська правда*. 04.06.2014. <https://www.pravda.com.ua/columns/2014/06/4/7027774/>

України шляхом подальшої підтримки їх квазідержавності. Проте у лютому 2022 р. ОРДЛО вже стали плацдармом для розширення агресії проти України й подальшої окупації південного сходу. Розширення Росією окупації південно-східних областей можна також вважати «реанімацією» проєкту «Новоросія», що розглядається Росією як стратегічний плацдарм для виходу до Придністров'я та проміжний етап окупації решти території України.

Отже, Крим та ОРДЛО спочатку були використані Росією як зручний важіль тиску на Київ для нівелювання його євроатлантичного зовнішньополітичного вектора [18], а згодом, після зміни стратегічних пріоритетів, — як плацдарм для подальшого просування вглиб України та розширення окупації її південно-східних регіонів.

У ході гібридної російсько-української війни 2014–2022 рр. розглядалися різні сценарії щодо ОРДЛО — від вкрай песимістичного, який передбачав створення на теренах самопроголошених республік «замороженого» конфлікту, до їх повернення під контроль України (не виключалася при цьому й миротворча місія ООН), зокрема й за умови виконання Мінських домовленостей усіма сторонами.

Порушення Росією територіальної цілісності України після анексії Криму в 2014 р. та створення самопроголошених республік у ході гібридного конфлікту на Донбасі було свого роду промовистим жестом щодо виключності російських інтересів на теренах пострадянського простору та неприйнятності зближення країн регіону з європейськими та євроатлантичними структурами. Росія тим самим за рахунок невизнаних/самопроголошених утворень / тимчасово окупованих територій прагне створити «сіру зону» нестабільності та своєрідний геополітичний буфер на південно-східному геостратегічному фланзі НАТО.

Попри те, що між Україною й Росією були складні двосторонні відносини від моменту розпаду СРСР у 1991 р., понад 20 років між ними не було відкритих територіальних суперечок. Така ситуація тривалий час заспокоювала як Україну, так і Захід. Однак слід зазна-

чити, що до початку гібридної війни близько 17 % населення України ідентифікували себе з етнічними росіянами, хоча більшість із них були представниками російськомовних українців, що компактно проживали в Донецькій, Луганській областях та Автономній Республіці Крим. Користаючись такою ситуацією, РФ почала активно видавати російські паспорти жителям Автономної Республіки Крим ще з середини 1993 р., з початком так званої мешковщини, коли РФ, перешкоджаючи процесу переходу частини Чорноморського флоту до України, розпочала активну антиукраїнську кампанію. Можна сказати, що вже з того часу розпочався процес повзучої анексії Криму, одним з інструментів якої стало патрунування РФ набуття подвійного громадянства жителями півострова — головню етнічними росіянами.

З початком повномасштабної російської агресії Захід досить скептично ставився до спроможності України протистояти армії РФ, яка вважалася другою за потужністю у світі, а також до стійкості її державних інституцій. Саме тому в перші дні війни провідні західні держави запропонували українському керівництву залишити країну. Не зовсім чіткою була й позиція провідної міжнародної безпекової організації — ООН, хоча вона й засудила вторгнення Росії. З розгортанням бойових дій на теренах України Генасамблея ООН 141 голосом засудила агресію РФ, і лише 5 країн виступили на підтримку дій Росії (сама РФ, Білорусь, Північна Корея, Еритрея та Сирія), тоді як 47 — або утрималися, або були відсутні під час голосування. Тим самим близько 40 країн, які представляють майже 50 % населення світу (переважно пострадянські союзники РФ по ОДКБ та ЄАЕС і країни так званого глобального Півдня на чолі з Китаєм), не засудили російське вторгнення⁹.

Не надто відрізнялася карта голосування Генеральної Асамблеї ООН 23 лютого 2023 р. щодо підтримки проєкту резолюції з інкорпорації ключових положень запропонованої

⁹ Генасамблея ООН засудила вторгнення Росії і закликала негайно вивести війська з України. *Європейська правда*. 02.03.2022. <http://surl.li/jthnc>

Україною у жовтні 2022 р. формули миру. Тоді 141 країна підтримала резолюцію; 7 (автократії й союзники Росії та, власне, сама РФ) проголосувало проти; 32 країни, представлені передусім країнами колективного Півдня, утрималися¹⁰. Ключовим питанням обох голосувань була вимога про повне виведення російських військ з території України в межах її міжнародно визнаних кордонів. Країни, що утрималися, за твердженням індійського дипломата Ш. Менона, бачать у війні в Україні суперництво Заходу з Китаєм задля відволікання світу від нагальних питань і викликів на кшталт зростання фінансового боргу, кліматичних проблем, подолання наслідків пандемії COVID-19. Тому справедливою є заява про те, що російсько-українська війна об'єднала Захід, але роз'єднала світ [13].

Слід зазначити, що на підтримку України впливатиме ситуація, пов'язана зі збройною агресією Китаю проти Тайваню, що може статися вже до кінця цього десятиліття. Адже США заявили, що в такому разі відправлять у зону бойових дій свої війська для протистояння китайській агресії. В такому разі США, які не готові одночасно вести дві великі проксі-війни (відповідно до стратегії win-win), розпорощать свої військові ресурси, а тому допомога Україні зменшиться. Про серйозність намірів і готовність Китаю до нападу на Тайвань свідчить стаття Дж. Помфрета і М. Поттінгера в авторитетному виданні *Foreign Affairs* [19]. У ній йдеться про те, що Сі Цзіньпін дав вказівку своїм генералам готуватися до війни. Ці наміри підтверджує також збільшення на 7,2 % оборонного бюджету Китаю, який подвоївся за останні 10 років. Ще одним серйозним кроком Китаю, на думку цих провідних експертів, є прагнення зменшити залежність від іноземних технологій та імпорту зерна, а також забезпечити на законодавчому рівні поповнення Народно-визвольної армії Китаю, зокрема за рахунок резервістів [19].

¹⁰ ООН переважною більшістю голосів схвалила українську «формулу миру». *Європейська правда*. 23.02.2023. <http://surf.li/jthqy>

Не відкидається і сценарій здобуття більшості популістськими партіями в Словаччині на дочасних виборах у вересні 2023 р., після чого її зовнішня політика може стати подібною до політики угорського прем'єра В. Орбана, який блокує просування України до НАТО, військову підтримку України та пролонгацію санкцій проти Росії. Лідирує в соціопитуваннях популістська партія *Smer-SD*, яку очолює одіозний експрем'єр Р. Фіцо і яка декларує прагнення до припинення військової допомоги.

Паралельно уряди країн так званої старої Європи зазнають тиску виборців, бізнесових структур та різних соціальних груп, що зрештою породжує соціальну депресію і втому від війни в Україні на тлі її затягування. Саме такий стан справ формує серед провідних європейських політиків наративи на зразок: «не варто заганяти В. Путіна в глухий кут», «слід дати можливість В. Путіну зберегти обличчя», «Україні слід пропонувати піти на мирні домовини з Росією» тощо.

Відсутність потужного ВПК і необхідних військово-виробничих потужностей значно знижує міжнародну суб'єктність України, оскільки за сценарію приходу до влади представників трампістського крила Республіканської партії в США та/або євроскептиків у країнах ЄС воєнна і фінансова допомога Україні може значно скоротитися, збільшуючи тим самим ризики у протистоянні російській агресії. Не менш тривожною є також позиція групи прогресивних демократів у США, які у жовтні 2022 р. опублікували лист-звернення до президента Дж. Байдена з проханням продовжити переговори з Росією з метою припинення конфлікту в Україні. Таке врегулювання слід розуміти як компроміс з РФ за рахунок українських національних інтересів [20].

Для Києва надзвичайно важливими будуть вибори в Польщі, Словаччині, Греції, Естонії, Фінляндії, Іспанії та інших країнах. Не слід цілком відкидати того сценарію, що у результаті виборів у цих країнах можуть посилити свої позиції так звані євроскептики та євросимісти (ультраправі націоналістичні партії, а

також ліві партії соціалістичного спрямування) та політики, які симпатизують Росії. Зміцнення позицій у національних парламентах зазначених політичних сил означатиме й посилення їх впливу в Європарламенті з огляду на чергові вибори у червні 2024 р. За таких обставин у Росії робитимуть ставку на зміну лідерів у ключових державах Заходу, на кшталт ймовірного повернення у Білий дім Д. Трампа у 2024 р. і приходу до влади у Франції у 2027 р. ультраправої лідерки М. Ле Пен, яка неприховано підтримує Росію та прагне вивести Францію з-під інтегрованого командування НАТО. На цьому тлі провідні світові експерти схиляються до думки, що немає жодних гарантій підтримки України з боку США у майбутньому. Адже ізоляціонізм, який заохочує трампістське крило республіканців серед виборців, так чи інакше впливатиме на політику США після 2024 р. [21].

Також в авторитетній західній пресі, як-от у *Washington Post*, активно тиражується наратив про те, що подальша активність підтримки України з боку Заходу напряду залежатиме від успіхів контрнаступу ЗСУ. В разі невдач не виключено, що Захід може вдатися до тиску з приводу відновлення переговорів з Росією [22]. В експертному дискурсі поширюються сценарії затягування російсько-української війни та назрівання патової ситуації на фронті, що становить значну загрозу національній безпеці України. Це, зокрема, впливає і з секретних документів Пентагону, що стали відомими внаслідок витоку. Більше того, в західних сценарних оцінках досі фігурує сюжет про те, що всі попередні перемоги ЗСУ — витіснення російських військ з-під Києва, з півночі Сумської та Харківської областей, а також з правого берега Дніпра у Херсонській області не мають великого значення, оскільки Росія начебто вчиться на помилках, володіє значними матеріальними ресурсами і зрештою все ж переможе Україну [23].

Президент Ради з міжнародних відносин США Р. Хаас закликає до зміни стратегії США в російсько-українській війні. Він стверджує, що військове зміцнення України необхідне

для посилення її позицій під час транзиту від воєнних дій до дипломатичних переговорів у 2023 р. Цей відомий американський фахівець, акцентуючи увагу на необхідності збільшення постачання озброєнь Україні, не відкидає при цьому ідею м'якого примусу Києва до переговорів з Москвою в разі неспроможності України витіснити РФ з усіх окупованих територій. Йдеться, зокрема, про те, що лідери Німеччини, Франції, Великої Британії та США можуть здійснювати тиск на Київ з метою початку переговорів з Росією на тлі ризику припинення постачання озброєння. При цьому розглядається ймовірність постачання озброєнь Росії Китаєм напряду та/або через треті країни [24].

Деякі аналітики апелюють до моделі Корейської війни 1950—1953 рр., бойові дії якої завершилися перемир'ям, однак офіційно і відповідно до міжнародно-правових норм війна й досі не завершена. Ще однією аналогічною моделлю є Кашмірський конфлікт між Індією та Пакистаном, який з перервами триває понад 70 років, а також понад 30-річний конфлікт між Вірменією і Азербайджаном щодо Нагірного Карабаху [25]. На думку цих експертів, саме корейський сценарій перемир'я міг би відкрити Україні шлях до припинення бойових дій та руйнування інфраструктури і, зрештою, до відродження економіки та процвітання принаймні 80 % її території [26]. Також віддалена перспектива повернення окупованих територій Україною формує східно-/західнонімецький сценарій або корейський чи кіпрський варіанти, які вказують на збереження мирного статус-кво. Не відкидаймо і фінського сценарію, за яким певна частка української території залишиться окупованою Росією на невизначений час, однак Україна збереже свою траєкторію демократичних трансформацій та інтеграцію до євроатлантичних структур. Певним позитивом є те, що всі ці сценарії передбачають перспективи стійких гарантій політико-економічної та безпекової підтримки України з боку ЄС, США та НАТО [24].

Загалом навіть неідеальні сценарії означали б значну перемогу України, адже вони повністю руйнують початкову стратегію В. Пу-

тіна щодо захоплення Києва та встановлення в Україні маріонеткового політичного режиму з подальшою її інкорпорацією до складу Росії. Попередньо вони передбачають відхід російських військ на межі до початку повномасштабної війни 24 лютого 2022 р. Однак, незважаючи на відсутність повного контролю над усіма суверенними територіями, Україна має активно наполягати на вступі до НАТО. Адже за часів холодної війни ФРН вступила в НАТО у 1955 р., віддавши тим самим перевагу безпеці перед територіальною цілісністю. Зрештою, набуття повноправного членства в НАТО стимулюватиме й прискорення відновлення територіальної цілісності України в межах міжнародно визнаних кордонів. Однак поки незрозуміло, чи буде Захід підтримувати збройне забезпечення України до повного відновлення нею контролю над своєю територією станом на 1991 р., чи лише для підсилення її позиції у можливих переговорах.

У разі ж тупикової ситуації США мають на меті забезпечувати довгострокові зв'язки з Києвом у сфері безпеки, а також сприятимуть подальшому поглибленню відносин з НАТО. При цьому у Білого дому є низка планів щодо майбутнього України у війні з РФ при збереженні генеральної стратегічної лінії, яка ґрунтується на унеможливленні завоювання Росією України [25]. Все ж таки заморожування конфлікту за рахунок незвільнених територій є неприйнятним для України сценарієм, адже це стане справжнім гальмом для української економіки, провокуватиме подальшу нестабільність у східноєвропейському регіоні і не сприятиме надходженню інвестицій [11].

Вільнюський саміт НАТО, що відбувся 11–12 липня 2023 р., не став для України ані проривом, ані провалом на шляху до Альянсу. Принаймні його не слід вважати Бухарестом-2, хоча запрошення України до НАТО не було оформлено ні словесно, ні тим паче документально. На Заході від України чекають реформ у правовій сфері та системі держуправління навіть в умовах війни. Адже Україна має зміцнювати демократичні цінності задля підвищення своєї державної резильєнт-

ності. Розширеним форматом співпраці стало створення Ради Україна–НАТО, а також започаткування програми багаторічної допомоги у розмірі \$500 млн на рік з метою повного переходу української армії на натівські стандарти. Ключовим фактором відверто обережної позиції НАТО, передусім в особі таких його членів, як США, Німеччина та Франція, є втягнення у воєнне протистояння з Росією, адже в разі набуття Україною повноправного членства решта учасників Альянсу мають виконувати п'яту статтю його Статуту, що створює загрозу розгортання Третьої світової війни. Цим також частково пояснюється те, що досі не вирішено питання постачання Україні далекобійних ракет АТАСМС, попри те, що на тлі українського контрнаступу питання про надання цього озброєння внесено окремою резолюцією до Конгресу США. Затягується також процес передачі Україні винищувачів F-16, які є вкрай важливими на тлі українського контрнаступу.

Альтернативою негайному вступу України в НАТО стає надання країнами Групи Семи (G7) довгострокових гарантій безпеки на шляху до Альянсу. Гарантії безпеки для України з боку G7 є наразі відкритими, і до них приєдналися ще 10 країн: Данія, Іспанія, Нідерланди, Норвегія, Швеція, Чехія, Фінляндія, Ісландія, Бельгія та Португалія. Це стало ще одним результатом Вільнюського саміту НАТО. Тому відправною точкою вступу України до НАТО буде, скоріш за все, стабілізація її кордонів з Росією. У нашому прагненні це означатиме вихід на кордони 1991 р.

Директор дослідницької програми вивчення Росії Центру військово-морського аналізу в США М. Кофман та деякі інші експерти наголошують, що західним партнерам слід випрацювати довгострокову теорію допомоги, оскільки навіть за найкращого сценарію цей конфлікт, який нині має всі ознаки затяжного, навряд чи припиниться в різних його проявах — гібридних чи конвенційних. Тому навіть успіхи України на полі бою потребуватимуть тривалих зусиль усієї західної коаліції країн, щоб конвертувати їх у політичні результати [27].

Попри те, що суб'єктність України формується виключно ззовні, а не зсередини (оскільки Київ надкритично залежить від безпекової та фінансово-економічної компоненти допомоги Заходу, а також від отримання розвіданих НАТО), Україна для Заходу відіграє роль ключового донора східноєвропейської безпеки. Відтак вступ України в НАТО, хоч і є поки що невизначеною перспективою, може підсилити колективну безпеку Альянсу, адже Україна на сьогодні має найбільш боєздатну армію з великим бойовим досвідом. Важливим для України є постійне навчання тисяч українських військових, яке триває в країнах Балтії, Німеччині, Британії, Канаді, США (загалом 26 країн). Крім того, східноєвропейські країни і Британія розгорнули бази з ремонту та обслуговування військової техніки для ЗСУ.

Позитивним для нас є також наратив про те, що програш України у війні — це загроза глобальній безпеці, передовсім євроатлантичній її складовій. Саме тому припинення підтримки України є ірраціональним для Заходу, а тому відбувається зміцнення української армії, досягнення її повної відповідності стандартам НАТО. Практичним підтвердженням такої позиції є надання Україні понад 200 танків Leopard та Abrams, а також тактичних ракет Storm Shadow та SCALP. Слід також відзначити механізм масштабної фінансової та військової допомоги від США, ЄС та решти демократичного світу (постійний діалог у форматі «Рамштайн»), який ознаменував створення антипутінської коаліції з понад 50 країн.

Важливими є також плани німецького концерну Rheinmetall виробляти в Україні в майбутньому танки, системи ППО, боєприпаси на спільних з українськими компаніями підприємствах. Адже військова техніка буде необхідною Україні в середньо- та довготерміновій перспективі¹¹. ЄС планує виділити Україні пакет допомоги на суму \$50 млрд на найближчі чотири роки. Ці кошти мають бути спрямовані на фінансування поточних видатків укра-

їнського уряду та відновлення пріоритетних об'єктів. Однак гроші буде виплачено лише у разі проведення реформ у сфері верховенства права та боротьби з корупцією. Власне, саме такі реформи мають вивести Україну на шлях членства як в ЄС, так і в НАТО¹². Під час конференції з питань відновлення України у Лондоні США анонсували новий потужний пакет допомоги для України. Йдеться передусім про кошти переважно приватного сектору, які мають бути спрямовані на відбудову України як сьогодні, так і після завершення війни. Все це разом із військовою допомогою від початку повномасштабної війни становить понад \$150 млрд, що є значним аргументом у протистоянні російській агресії.

Водночас Велика Британія, Франція, Бельгія, Нідерланди, Данія та Португалія висловили згоду на підготовку українського технічного персоналу в рамках авіаційної коаліції, а США дозволили реекспорт своїх винищувачів F-16 в Україну через треті країни і забезпечуватимуть навчання українських пілотів разом з європейськими союзниками¹³. Нідерланди вже висловили готовність передати певну кількість своїх літаків.

У країнах Центрально-Східної Європи добре усвідомлюють, що в разі програшу України наступними стануть вони, а їхнім громадянам доведеться безпосередньо воювати з російськими військами. Спільна заява прем'єр-міністрів Чеської Республіки, Польщі та Словаччини — П. Фіали, М. Моравецького та Е. Хегера — засвідчила розуміння того, що війну слід завершувати саме на умовах України. Політики також висловилися проти сценарію заморожування конфлікту, який не зменшить нестабільність у регіоні, але створить для Росії механізми тиску на Україну та сусідні східноєвропейські країни. Прем'єр-міністри трьох центральноєвропейських країн наполягають також на тому, що необхідно домогтися відхо-

¹¹ Німецький концерн хоче виробляти в Україні танки, системи ППО і боєприпаси. *UA.News*. 09.05.2023. <http://surl.li/jtlkh>

¹² EU Readies €50 Billion Ukraine Package Ahead of Donor Summit. *Bloomberg*. 20.06.2023. <http://surl.li/jtlro>

¹³ США дозволять ЄС надати Києву винищувачі F-16. *Deutsche Welle*. 19.05.2023. <http://surl.li/jtlzy>

ду Росії з українського півострова Крим, який вона анексувала у 2014 р. [28].

Загалом, як вважає відомий американський історик, професор Єльського університету Т. Снайдер, навіть за всіх песимістичних сценаріїв глибинний Захід не дозволить Росії перемогти з повним підпорядкуванням собі України, адже в цьому разі загрози та виклики для Європи лише поглибляться, і буде поставлено під сумнів ефективність європейських і євроатлантичних структур, насамперед НАТО і ЄС [14]. У підсумку вступ до НАТО Фінляндії, Швеції і згодом України оптимізує євразійські загрози і нівелює дискурс про фінляндизацію (позаблоковість) України та/або збереження сірих безпекових геополітичних зон у Східній Європі.

Важливою для України подією стала зустріч представників понад 30 країн у м. Джидда у Саудівській Аравії без участі Росії. Сама зустріч, що відбулася 5–6 серпня 2023 р., значною мірою стала проривом для української дипломатії, адже Україні конче потрібно налагодити діалог з країнами глобального Півдня з метою донесення інформації про безпідставність російської агресії. Одним із доленосних підсумків цієї зустрічі стало створення робочих груп для обговорення мирного плану, відомого як формула Зеленського. Ці робочі групи покликані виробити остаточний план припинення війни Росії проти України на основі плану, запропонованого Києвом. Представники країн-учасниць знайшли спільні точки дотику в одному з ключових моментів — в основу мирної угоди має бути покладено «повагу до територіальної цілісності та суверенітету України і дотримання принципу верховенства Статуту ООН». Це підтверджує, що представлену Україною формулу миру, яка складається з 10 пунктів і передбачає, зокрема, повне виведення російських військ з території України з відновленням загальновизнаних кордонів станом на 1991 р., було взято до уваги¹⁴. Так, стало зрозумілим, що територіальна цілісність

¹⁴ У Джидді погодили два принципи встановлення миру в Україні. *Deutsche Welle*. 06.08.2023. <http://surl.li/jvzgo>

України не є ціною алгоритму миру, узгодженого країнами глобального Півдня.

Формула миру містить також положення про звільнення Росією всіх військовополонених і повернення депортованих, забезпечення продовольчої та енергетичної безпеки, гарантії безпеки для України після завершення бойових дій та відновлення безпеки на окупованій Росією ЗАЕС¹⁵. Ще одним важливим моментом цієї зустрічі стало обговорення можливих термінів проведення саміту глав держав-учасниць. Власне, є всі шанси для започаткування нового «Рамштайну» за участю держав колективного Півдня.

Це свого роду відповідь на саміт «Росія—Африка», що відбувся у Санкт-Петербурзі 27–28 липня 2023 р. Метою цього зібрання було посилення лояльності африканських країн, зокрема й через надання продовольчої допомоги на тлі виходу Росії із зернової угоди 17 липня цього року, що заблокувало експорт українського зерна Чорноморським коридором до країн — імпортерів агропродукції, адже Росія, вийшовши з угоди, не гарантує безпеку суднам, що прямують з українських портів. Під час саміту Росія прагнула мобілізувати ширшу підтримку в ООН на рівні глобального Півдня, передусім застосовуючи інструменти «м'якої» сили, як-от: надання можливостей для здобуття вищої освіти, здійснення місіонерської діяльності РПЦ, розширення діяльності ЗМІ та інформаційно-культурних центрів, популяризація російської мови тощо. Також Росія намагалася використати саміт для демонстрації відсутності політико-дипломатичної ізоляції та неефективності міжнародних санкцій. Незважаючи на заяви В. Путіна про безкоштовне постачання зерна низці африканських країн (з метою заміщення українського збіжжя), їхні лідери все ж закликали до поновлення дії зернової угоди¹⁶.

¹⁵ Українська «формула миру»: про що йдеться. *Deutsche Welle*. 23.02.2023. <http://surl.li/jwbsp>

¹⁶ Підсумки другого саміту «Росія—Африка» 27–28 липня 2023 року. НІСД. 01.08.2023. <http://surl.li/jwbwl>

Насамкінець слід зазначити, що вагомим безпековим аргументом для України на шляху до НАТО може бути подальше поглиблення безпекової інтеграції в рамках так званої Балто-Чорноморської співдружності (Міжмор'я). Ця співпраця має сприяти як забезпеченню перехідного транзиту зі збереження й посилення безпеки у рамках Центрально-Східної Європи, так і актуалізації осі Лондон—Варшава—Київ. На перехідному етапі Україні слід також домогатися надання договірних «залізобетонних» гарантій безпеки, задокументованих на міжнародно-правовому рівні з боку G7 та інших країн-партнерів. Крім того, Київ наразі може запропонувати реалізацію стратегії взаємної інтеграції ППО з країнами Балто-Чорноморського регіону, що дозволить вирішити проблему «закриття» неба над Україною. Це сприятиме підвищенню ефективності ППО та зменшенню наслідків від російських ракетних атак. Такі взаємні дії дозволять Україні полегшити також організацію логістики та розгортання інфраструктури для розміщення й бойового використання винищувачів F-16.

Отже, Україна з початком повномасштабної війни опинилася в нових безпекових та геополітичних реаліях, які проявилися в розширенні зони окупації, впливі населення,

що посилює і без того вкрай глибоку демографічну кризу, руйнуванні інфраструктури, різкому поглибленню економічної та соціально-політичної кризи тощо. До цих факторів додається ризик затягування повномасштабної війни, що породжує небезпеку зменшення військової та економічної допомоги Заходу на тлі зміни політичних сил і приходу до влади консерваторів у США та євроскептиків у ЄС. Тому Україна має підтримувати й посилювати діалог із колективним Заходом задля активізації темпів військової та економічної допомоги з метою завершення війни на вигідних для неї умовах. Значним проривом у цьому плані є надання Україні тактичного озброєння, вирішення питання з постачанням винищувачів F-16 та започаткування спільного з Німеччиною проекту з виробництва в Україні бронетехніки. Попри відтермінування набуття членства в НАТО, важливим для України є забезпечення міжнародної суб'єктності та державної резильєнтності шляхом надання безпекових гарантій з боку G7 та низки інших західних країн-партнерів. Не менш важливим є поглиблення безпекового діалогу в рамках співдружності так званого Міжмор'я та актуалізація геополітичної осі Лондон—Варшава—Київ.

REFERENCES

[СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ]

1. Berezovenko A. The Russian-Ukrainian War in Ukrainian Political Discourse. *Political Studies*. 2021. (2): 97–110. <https://doi.org/10.53317/2786-4774-2021-2-5>
[Березовенко А. Російсько-українська війна в українському політичному дискурсі. *Політичні дослідження*. 2021. №2. С. 97–110.]
2. Vidnyanskyj S. Ukraine — European Union: a New Phase of Relations in the Context of the 2014–2022 Russia–Ukraine War. *International Relations of Ukraine: Scientific Searches and Findings*. 2022. **31**: 10–37. <https://doi.org/10.15407/mzu2022.31>
[Віднянський С.В. Україна — Європейський Союз: новий етап взаємовідносин в умовах російсько-української війни 2014–2022 рр. *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки*. 2022. Вип. 31. С. 10–37.]
3. Hai-Nyzhnyk P. Russian-Ukrainian War — War for Life (2014–2022): Periodization. *Ukrainian Studies*. 2022. (1): 51–76. [https://doi.org/10.30840/2413-7065.1\(82\).2022.255750](https://doi.org/10.30840/2413-7065.1(82).2022.255750)
[Гай-Нижник П. Російсько-українська війна — Війна за Життя (2014–2022 рр.): періодизація. *Українознавство*. 2022. № 1. С. 51–76.]
4. Doroshko M. *Neoholosheni viyny Rosiyi proty Ukrayiny u XX — na pochatku XXI st.: Prychyny i naslidky*. Kyiv: Nika Center, 2018.
[Дорошко М. *Неоголошені війни Росії проти України у XX — на початку XXI ст.: Причини і наслідки*. Київ: Ніка-Центр, 2018.]

5. Rushchenko I. *Viina tsyvilizatsii: anatomiia rosiisko-ukrainskoho konfliktu*. Kyiv: Kyiv-Mohyla Academy, 2020. [Рущенко І. *Війна цивілізації: анатомія російсько-українського конфлікту*. Київ: Києво-Могилянська академія, 2020.]
6. Yakubova L. *Yevraziyskiy rozlam. Ukraina v dobu hibrydnykh vyklykiv*. Kyiv: Clio, 2020. [Якубова Л. *Євразійський розлам. Україна в добу гібридних викликів*. Київ: Кліо, 2020.]
7. *The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects*. Riga: Baltija Publishing, 2022. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4>
8. *Perelom: Viina Rosii proty Ukrainy u chasovykh plastakh i prostorakh mynuvshyynu. Dialohy z istorykamy*. Kyiv: Institute of History of Ukraine, 2022. [Перелом: Війна Росії проти України у часових пластах і просторах минувшини. Діалоги з істориками. У 2 кн. Київ: Інститут історії України, 2022.]
9. Fix L., Kimmage M. Putin's Last Stand. The Promise and Peril of Russian Defeat. *Foreign Affairs*. 2023. <https://www.foreignaffairs.com/russian-federation/putin-last-stand-russia-defeat>
10. Cohen E. Move Fast and Win Things. What the War in Ukraine Has Revealed About Statecraft. *Foreign Affairs*. 22.02.2023. <https://www.foreignaffairs.com/ukraine/move-fast-and-win-things-statecraft>
11. Collins G. Ukraine Needs Long-Range Firepower for Victory. Kyiv's allies should give it the ability to shift strategic gears. *Foreign Policy*. 04.01.2023. <https://foreignpolicy.com/2023/01/04/ukraine-long-range-firepower-victory/>
12. Massicot D. What Russia Got Wrong. Can Moscow Learn From Its Failures in Ukraine? *Foreign Affairs*. 2023. <https://www.foreignaffairs.com/ukraine/what-russia-got-wrong-moscow-failures-in-ukraine-dara-massicot>
13. Miliband D. The World Beyond Ukraine. The Survival of the West and the Demands of the Rest. *Foreign Affairs*. 2023. <https://www.foreignaffairs.com/ukraine/world-beyond-ukraine-russia-west>
14. Snyder T. Ukraine Holds the Future. The War Between Democracy and Nihilism. *Foreign Affairs*. 2022. <https://www.foreignaffairs.com/ukraine/ukraine-war-democracy-nihilism-timothy-snyder>
15. Treisman D. Putin Unbound. How Repression at Home Presaged Belligerence Abroad. *Foreign Affairs*. 2022. <https://www.foreignaffairs.com/articles/ukraine/2022-04-06/putin-russia-ukraine-war-unbound>
16. Hill F., Stent A. The World Putin Wants. How Distortions About the Past Feed Delusions About the Future. *Foreign Affairs*. 2022. <https://www.foreignaffairs.com/russian-federation/world-putin-wants-fiona-hill-angela-stent>
17. Jenkins H. Bakhmut and the Battle of Moscow. Putin's elites have stopped caring if the West knows the wheels are coming off. *The Wall Street Journal*. 23.05.2023. <https://www.wsj.com/articles/bakhmut-and-the-battle-of-moscow-putin-wagner-defeat-elites-ukraine-war-b6dacd72>
18. Rachman G. China, Russia and the Sinatra doctrine. *Financial Times*. 24.11.2014. <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/74419cd6-71a7-11e4-b178-00144feabdc0.html#axzz3QPu0BDY9>
19. Pomfret J., Pottinger M. Xi Jinping Says He Is Preparing China for War. The World Should Take Him Seriously. *Foreign Affairs*. 29.03.2023. <https://www.foreignaffairs.com/united-states/xi-jinping-says-he-preparing-china-war>
20. Sebenius J., Singh M. Russia and Ukraine Are Not Ready for Talks. But They Might Get There If Ukraine Keeps Winning. *Foreign Affairs*. 11.01.2023. <https://www.foreignaffairs.com/ukraine/russia-and-ukraine-are-not-ready-talks>
21. Sikorski R. Europe's Real Test Is Yet to Come. Will the Continent Ever Get Serious About Its Own Security? *Foreign Affairs*. 20.06.2023. <https://www.foreignaffairs.com/europe/european-union-defense-war-ukraine-radek-sikorski>
22. O'Grady S., Khurshudyan I. Senior Ukrainian officials fear counterattack may not live up to hype. *The Washington Post*. 06.05.2023. <https://www.washingtonpost.com/world/2023/05/06/ukraine-counteroffensive-expectations-hype-russia/>
23. Menon R. Ukraine's Best Chance. A Successful Offensive Could End the War With Russia. *Foreign Affairs*. 12.04.2023. <https://www.foreignaffairs.com/ukraine/ukraines-best-chance>
24. Haas R., Kupchan C. The West Needs a New Strategy in Ukraine. A Plan for Getting From the Battlefield to the Negotiating Table. *Foreign Affairs*. 13.04.2023. <https://www.foreignaffairs.com/ukraine/russia-richard-haass-west-battlefield-negotiations>
25. Toosi N. Ukraine could join ranks of 'frozen' conflicts, U.S. officials say. How Ukraine could become the next South Korea. *Politico*. 17.05.2023. <https://www.politico.com/news/2023/05/18/ukraine-russia-south-korea-00097563>
26. Malkasian C. The Korea Model. Why an Armistice Offers the Best Hope for Peace in Ukraine. *Foreign Affairs*. 20.06.2023. <https://www.foreignaffairs.com/ukraine/korean-war-diplomacy-armistice-nato>
27. Kofman M., Lee R. Beyond Ukraine's Offensive. The West Needs to Prepare the Country's Military for a Long War. *Foreign Affairs*. 10.05.2023. <https://www.foreignaffairs.com/ukraine/russia-war-beyond-ukraines-offensive>
28. Fiala P., Heger E., Morawiecki M. The Free World Must Stay the Course on Ukraine. A Frozen Conflict or Partial Victory Will Solve Nothing. *Foreign Affairs*. 24.04.2023. <https://www.foreignaffairs.com/ukraine/free-world-must-stay-course-ukraine>

Oleg O. Rafalskiy

Kuras Institute of Political and Ethnic Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5161-047X>

THREATS TO UKRAINE IN NEW GEOPOLITICAL CONDITIONS:
RISKS AND WAYS TO OVERCOME THEM

The article analyzes how, after the full-scale military invasion of the Russian Federation on February 24, 2022, Ukraine, having found itself at the epicenter of a great geopolitical game, gained real international subjectivity and became all but a key factor in changing the world order. The author emphasizes that at the current stage, in view of the NATO membership postponement, it is important for Ukraine to obtain security guarantees from the Group of Seven (G7) countries and a number of other Western partners in order to ensure its state resilience.

Cite this article: Rafalskiy O.O. Threats to Ukraine in new geopolitical conditions: risks and ways to overcome them. *Visn. Nac. Akad. Nauk Ukr.* 2023. (8): 36–48. <https://doi.org/10.15407/visn2023.08.036>